

Andrzej Pilichowski*

Tomasz Ferenc**

 <https://orcid.org/0000-0003-0748-889X>

Wspomnienie w 100-lecie urodzin Profesora Waclawa Piotrowskiego

In Commemoration of the 100th Anniversary of the Birth of Professor Waclaw Piotrowski

5 maja 2024 r. minęła setna rocznica urodzin Profesora Waclawa Piotrowskiego, wybitnego socjologa – badacza wsi i miasta, wieloletniego pracownika naukowego Uniwersytetu Łódzkiego, aktywnego organizatora życia akademickiego, uznanego i wielce lubianego nauczyciela, opiekuna, szefa i przyjaciela.

Dla uczczenia pamięci Profesora 6 maja 2025 r. odbyło się zorganizowane przez Katedrę Socjologii Wsi, Miasta i Zmiany Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego uroczyste spotkanie byłych i obecnych studentów i pracowników UŁ oraz

* Dr, emerytowany pracownik Uniwersytetu Łódzkiego, Instytutu Socjologii, Katedry Socjologii Wsi i Miasta, e-mail: piland746@gmail.com

** Dr hab., Uniwersytet Łódzki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Instytut Socjologii, Katedra Socjologii Sztuki, ul. Rewolucji 1905 r. 41/43, 90-214 Łódź, e-mail: tomasz.ferenc@uni.lodz.pl

Received: 8.01.2026. Accepted: 30.01.2026.

© by the Authors, licensee University of Lodz – Lodz University Press, Lodz, Poland. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license CC-BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Funding information: University of Lodz. **Conflict of interests:** None. **Ethical considerations:** The Authors assure of no violations of publication ethics and take full responsibility for the content of the publication. **The percentage share of the Authors in the preparation of the work is:** A.P. 70%, T.F. 30%. **Declaration regarding the use of GAI tools:** Not used.

kolegów i przyjaciół z innych krajowych ośrodków akademickich. Wydarzenie to objęte zostało patronatem Sekcji Socjologii Wsi i Rolnictwa Polskiego Towarzystwa Socjologicznego oraz Oddziału Łódzkiego PTS. Otwarcia-wprowadzenia dokonali: dr hab. Alicja Łaska-Formejster, prof. UŁ, Dyrektor Instytutu Socjologii UŁ; dr hab. Mariusz Sokołowicz, prof. UŁ, Dziekan Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego UŁ; dr hab. Wojciech Woźniak, prof. UŁ, Prodziekan ds. rozwoju badań oraz dr hab. Katarzyna Zajda, prof. UŁ, kierownik Katedry Socjologii Wsi, Miasta i Zmiany Społecznej.

W części pierwszej zatytułowanej *Wacław Piotrowski jako badacz wsi i miasta* i moderowanej przez dr Agnieszkę Michalską-Żyłę zarówno prof. dr hab. Paweł Starosta (UŁ) w wystąpieniu zatytułowanym *Metodologiczny profil badań profesora Wacława Piotrowskiego*, jak i prof. dr hab. Krzysztof Frysztacki (UJ) w tekście pt. *Wacław Piotrowski i „duch” socjologii miasta* podjęli kwestie bezpośrednio odnoszące się do naukowego życiorysu Profesora, tj. zainteresowań naukowych, przedmiotu analiz naukowych, przesłanek dla podejmowanych badań, kontekstów teoretycznych czy metodologii badań.

Paweł Starosta zaakcentował, iż już od połowy lat 50. XX w. zainteresowania naukowe Profesora koncentrowały się wokół struktur pośrednich, zwłaszcza tych powiązanych z terytorium, jak miasta różnej wielkości, gromady, a także terenowych instytucji i organizacji formalnie i funkcjonalnie z nimi powiązanych. W latach 70. (wraz z reformami struktur administracyjno-przestrzennych kraju) Profesor zaczął szerzej podejmować problematykę wiejską w szczególności w perspektywie gminy jako struktury społeczno-przestrzennej, koncepcji reintegracji wiejskich społeczności lokalnych oraz koncepcji systemu życia wiejskiego. Działo się to w czasie, gdy w polskiej socjologii – jak zauważył Paweł Starosta – „rośnie znaczenie teorii strukturalno-funkcjonalnej. Właśnie to podejście teoretyczne staje się podstawą dla analiz Profesora jak i jego zespołu badawczego. Gmina jako struktura społeczno-przestrzenna staje się zatem przedmiotem badania ze względu na jej funkcje adaptacyjne, określania celów, normatywne i społeczne. W zespole analizowane są gospodarcze, polityczne i czysto społeczne aspekty funkcjonowania struktury gminnej jako potencjalnego systemu społecznego. W pracach eksponowane jest integrujące znaczenie struktur administracyjnych i formalnych dla procesów integracji środowiska wiejskiego” (Starosta, tekst wystąpienia, s. 6).

Wacław Piotrowski zjawiska zachodzące na poziomie mezo analizował nie tylko z perspektywy socjologa, ale współpracował też z prawnikami, urbanistami, demografami, ekonomistami rolnymi, specjalistami w dziedzinie polityki i gospodarki przestrzennej.

Znaczącą jest w tym kontekście przytaczana przez Jubilata we *Wspomnieniach* następująca wspólna cecha podejmowanych w pierwszych latach zespołowych prac badawczych: „Była to tendencja – która zresztą pozostała w łódzkiej socjologii do

dzis – dostarczania naukowych informacji niezbędnych do prawidłowej diagnozy zachodzących aktualnie zjawisk i procesów społecznych” (Piotrowski 1996: 265–266).

Krzysztof Frysztacki, odnosząc się do aktywności badawczej Profesora w środowisku miejskim (poczynając od badań Opoła i Łodzi), ocenił, iż: „Analiza poświęcona Łodzi odbiła się największym echem i miała największy wpływ na obraz tej subdyscypliny w naszym kraju”. Miejskie zainteresowania Wacława Piotrowskiego uznaje Frysztacki za „bezsprzecznie autentyczne, odzwierciedlające zgoła pasję poznawczą i interpretacyjną”. Wacław Piotrowski – akcentuje Krzysztof Frysztacki – był w mieście, ale i miasto było w nim.

Bliscy współpracownicy Profesora doskonale wiedzą, jak trafna jest powyższa diagnoza w Jego odniesieniu do Łodzi. Nierzadko powiadał o sobie, że jest prawdziwym Lodzermenschem, od pokoleń związanym z Łodzią. Równie znaczącym jest fakt, iż swoje wystąpienie na uroczystym sympozjum prezentującym dorobek naukowy Profesora Wacława Piotrowskiego (organizowanym przez Łódzkie Towarzystwo Naukowe dnia 11 maja 1995 r.) Profesor zatytułował: *Łódź – moja życiowa przygoda*.

Krzysztof Frysztacki wskazuje również inne ważne cechy naukowej aktywności Profesora, jak: skrupulatność i konkretność, przekonanie o sile empirii, humanistyczny kontekst, aktywizm społeczny, obecność w analizach realnych ludzi oraz formułuje – jak pisze w zakończeniu – uwagę: „pozornie, ale tylko pozornie, marginalną. Wacława Piotrowskiego dobrze się czyta. Był świadom istoty swoich przekazów i czynił to korzystnie dla czytelnika. Umiejętność pouczająca dla nas wszystkich. Również z tego powodu pamiętajmy o Nim i o jego dorobku” (Frysztacki, tekst wystąpienia, s. 3).

Dr hab. Tomasz Nawrocki, prof. UŚ, w wystosowanym do uczestników *Adresie: Uczcić pamięć Profesora Wacława Piotrowskiego* przywołuje nie tylko swoje pierwsze z Profesorem kontakty „...na początku mojej naukowej drogi w Centralnym Programie Badań Podstawowych Polska lokalna. Pamiętam długą rozmowę z nim na spotkaniu w Gdańsku, gdzie spieraliśmy się o Gustawa Morcinka, ale także korzystanie z dokonań naukowych Profesora, w tym i w celach dydaktycznych: ... opowiadałem studentom o jego koncepcji dzielnicy podstawowej” (Nawrocki, tekst *Adresu*, s. 1).

Prof. dr hab. Maria Halamska (IRWiR PAN) w wystąpieniu zatytułowanym *Gmina: instytucje a reintegracja i rezyliencja* odwoływała się do aktywności Jubilata jako badacza wsi. Zauważając, iż przedmiotem zainteresowania Profesora były różnorodne struktury formalne, zaś w zreformowanych w latach 1973–1975 strukturach administracyjno-przestrzennych kraju widział on szansę kreacji nowego jakościowo lokalnego systemu życia wiejskiego w skali ponadwioskowej, Halamska potwierdzała zarazem, iż Wacław Piotrowski był zdecydowanym zwolennikiem koncepcji reintegracji wiejskich społeczności lokalnych.

W ostatniej części wystąpienia Halamska pyta o funkcję, jaką pełnią teraz (w warunkach ładu policentrycznego) nowe instytucje dla zapewnienia rezyliencji

(odporności) lokalnego układu. Przywołując casus sytuacji kryzysowej wywołanej napływem uchodźców wojennych z Ukrainy w 2022 r. do gmin Polski lokalnej, stwierdza, iż gmina i jej instytucje odegrały kluczową rolę w przyjęciu, zagospodarowaniu i obsłudze uchodźców. W konkluzji Halamska przywołuje sformułowany przez Profesora tzw. „obligatoryjny zestaw instytucji i organizacji” oraz następująco odpowiada na wcześniej postawione pytanie o funkcje nowych instytucji: „Instytucje, zapewniające wg teorii funkcjonalno-strukturalnej integrację i reintegrację, są też podstawą odporności układu, zwanej tu rezyliencją” (Halamska, tekst wystąpienia, s. 6).

Pamięć o Profesorze jako badaczu wsi znajdujemy również w prezentacji prof. dr. hab. Krzysztofa Gorlacha oraz dr Anny Jastrzębiec-Witowskiej (UO) zatytułowanej *Kształtowanie miejsca za pomocą sztuki: przypadek „wsi malowanej”*. Tym razem chodzi nie tylko o wieś jako przedmiot badań, ale przede wszystkim o zastosowaną w badaniu oraz prezentacji rezultatów *ukochaną* metodę badawczą Profesora, tj. *studium przypadku – case study*. Preferowanie technik miękkich, jak obserwacja, wywiad: swobodny, empiryczne doświadczenie ludzi w działaniu; wspólne aktywności np. w ramach agroturystyki warsztaty tradycyjnych technik rzemieślniczych, wykorzystanie i włączenie fotografii, wreszcie wzięty z badań autorów przypadek *art heritage* z pytaniem o ich wpływ na aktywność społeczną i uczestnictwo w rozwoju społecznym wzmacniają bez wątpienia humanistyczny rys Jego analiz badawczych. Waławowi Piotrowskiemu w jego wiejskich peregrinacjach towarzyszyło przekonanie o sile empirii i darze intuicji socjologicznej. Dr Marcin Piotrowski wspomina, jak Profesor *Zapytany kiedyś, dlaczego wybiera tę, a nie inną, miejscowość do badań – chodziło tu o reprezentatywność – powiedział: „Bo mam intuicję”* (Golicka-Jabłońska, Piotrowski 2021: 20). *Profesor Waław Piotrowski – mistrz intuicji i wyobraźni socjologicznej* – tak Edmund Lewandowski zatytułował swoją wypowiedź w trakcie sympozjum ŁTN poświęconego dorobkowi naukowemu Jubilata.

Kończąc omówienie przebiegu pierwszej części spotkania, przeznaczonej działalności naukowej Profesora Waława Piotrowskiego, pozostaje jedynie powtórzyć za – profesorami Elżbietą Psyk-Piotrowską i Pawłem Starostą – iż „...wysoka pozycja W. Piotrowskiego w środowisku polskich socjologów miasta i wsi wynika głównie z Jego dokonań w zakresie ekologii społecznej i teorii reintegracji wiejskich społeczności lokalnych” (Psyk-Piotrowska, Starosta 1994: 9).

Część druga nosiła tytuł *Profesor Waław Piotrowski jako organizator życia akademickiego, kolega i przyjaciel*. Moderator: dr Andrzej Pilichowski.

Początkom łódzkiej akademickiej socjologii Waław Piotrowski towarzyszył od 1945 r.: najpierw w gronie studentów pierwszego rocznika, od 1946 r. także jako asystent w Polskim Instytucie Socjologicznym, a w roku 1948 został asystentem w Instytucie Socjologicznym Uniwersytetu Łódzkiego. Promotorem obronionej w początku 1950 r. pracy magisterskiej był profesor Józef Chałasiński. W tym

czasie – dodaje Wacław Piotrowski – „...byłem już od kilku lat asystentem profesora” (Piotrowski 1996: 262).

Przez kilkanaście pierwszych lat powojennych łódzki ośrodek socjologiczny był kierowany przez profesora Chałasińskiego. W pierwszym pięcioleciu kierował zarówno Instytutem Socjologicznym Uniwersytetu Łódzkiego, jak i Polskim Instytutem Socjologicznym (do czasu likwidacji studiów socjologicznych oraz Polskiego Instytutu Socjologicznego).

Jak wyjaśniał Wacław Piotrowski, „trudno ustalić hierarchię spraw najważniejszych w ośrodku, określaną pod przemożnym wpływem profesora Chałasińskiego. Należały do nich bez wątpienia i działalność dydaktyczna, i edytorska, i naukowo badawcza, a obok powyższych, zawsze w centrum uwagi znajdowały się księgozbiór-biblioteka i czytelnia. [...] Asystenci tamtych lat przechodzili dokładnie staż bibliotekarski [...]. Dyżury biblioteczne należały do stałych i bezwzględnie egzekwowanych obowiązków asystenckich” (Piotrowski 1996: 265).

Charakteryzując te pierwsze lata swojej obecności w łódzkim ośrodku socjologicznym – z zastrzeżeniem, iż jest to wspomnienie z humanistycznym współczynnikiem – Profesor uznaje, iż: „...nauczyły nas (one) i gospodarności, i lojalności, i solidarności – rzecz by można – «Konradowskiej» – wierności przedsiębiorstwu, niezależnie od nadciągających, niesprzyjających wichrów i burz. Dzięki tym cechom przetrwaliśmy” (Piotrowski 1996: 272–273).

Także w latach sześćdziesiątych, do habilitacji, jak podkreśla Jubilat, był „prawdziwym adiunktem”, „...uwalniającym swoich szefów od zajmowania się organizacyjną i materialną stroną funkcjonowania Instytutu”. Równolegle pełnił rozmaite funkcje organizacyjne na uczelni, dotyczące problemów młodzieży studenckiej. „... Wspominał to «terminowanie» jako swoistą szkołę organizacji i funkcjonowania Uniwersytetu” (Psyk-Piotrowska, Starosta 1994: 11).

Pozyskane kompetencje i zebrane doświadczenia wykorzystywał Profesor, pełniąc rozliczne funkcje organizacyjne, w tym prodziekana do spraw nauki na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym UŁ oraz prorektora – pierwszego zastępcy Rektora UŁ prof. dr. Jerzego Wróblewskiego.

Zdobyte kompetencje i szacunek dla prac wydawniczych wykorzystał zaś, pełniąc m.in. funkcję Redaktora Naczelnego Wydawnictwa UŁ, działając w wydawnictwie „Przeglądu Socjologicznego”, Redakcji „Studiów Socjologicznych” i „Roczników Socjologii Wsi”.

Był aktywny w ponadlokalnych organizacjach naukowych, działał w Radzie Naukowej Miasta Łodzi. Należał do Polskiego Towarzystwa Socjologicznego, Polskiego Towarzystwa Demograficznego, Towarzystwa Urbanistów Polskich, Łódzkiego Towarzystwa Naukowego.

Jednak dla nas przede wszystkim był „naszym” Profesorem, z czasem „Wackiem”, zaś od momentu zorganizowania w 1973 r. w ramach Instytutu Socjologii

UŁ Zakładu Socjologii Wsi i Miasta (przekształconego w 1991 r. w Katedrę) i objęcia w nim kierownictwa aż po przejście na emeryturę w 1994 r. także i Szeferem.

W hierarchii „spraw najważniejszych” w Zakładzie znajdowały się oczywiście i działalność dydaktyczna, i naukowo-badawcza, obowiązkowe dla asystentów popołudniowe dyżury biblioteczne, udział asystentów w prowadzonym przez Profesora kursowym wykładzie czy seminarium magisterskim, także i doktorskim. Dobrą i atrakcyjną dla studentów praktyką Zakładu było coroczne organizowanie praktyk studenckich w formie terenowego obozu badawczego, tematycznie powiązanego z prowadzonymi aktualnie w Zakładzie/Katedrze pracami naukowo-badawczymi.

Studenci lubili Profesora; erudycja połączona z socjologiczną wyobraźnią, mistrzostwo słowa powodowały, że na jego wykłady chodziło się z zaciekawieniem, a na nasze specjalizacje, seminaria magisterskie i praktyki terenowe przez pierwsze dwie dekady chętnych nie brakowało.

Cennym było dążenie Profesora do publikacji możliwie wielu rezultatów zespołowej pracy badawczej. Jeden z tomów pod jego redakcją pt. *Przemiany w systemie życia wiejskiego w Polsce* (1976) wyróżniony został Nagrodą Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, kolejny pt. *Some Aspects of Rural Life Today* uzyskał nagrodę Rektora UŁ.

Profesor jako „...szefer, nauczyciel, opiekun i przyjaciel zawsze starał się – z powodzeniem – aby zespół Zakładu, Katedry był czymś więcej niż tylko określoną formalną strukturą” (Psyk-Piotrowska, Starosta 1994: 11).

Profesor był człowiekiem o ujmującym zachowaniu, potrafiącym zarówno utrzymać dystans, jak i opiekuńczość. Przejawiał zainteresowanie sprawami życiowymi pracowników, był życzliwy, zatroskany, wielce pomocny – stosownie do sytuacji. Niezastąpiony w spotkaniach towarzyskich.

Część trzecia – *Miasto w obiektywie profesora Waclawa Piotrowskiego*. Wystawa fotograficzna zdjęć autorstwa Profesora. Wprowadzenie i Komentarz – dr hab. Tomasz Ferenc prof. UŁ.

Profesora Waclawa Piotrowskiego bez wątpienia możemy wskazać jako jednego z prekursorów zastosowania fotografii w polskich badaniach socjologicznych. Jego doktorat *Struktura społeczno-przestrzenna miasta Łodzi* (1962) pod względem wykorzystania i włączenia fotografii stanowi unikalną i prekursorską pracę naukową. Wykonywane przez siebie zdjęcia Profesor łączył z opisami, co staraliśmy się pokazać na wystawie towarzyszącej jubileuszowi 100-lecia Jego urodzin. Zaprezentowane zdjęcia dobrze ukazują to, co w miejskiej tkance Łodzi interesowało Profesora najbardziej: różnorodność, przenikanie starego z nowym, fragmenty dawnego, przedwojennego miasta i jednocześnie postępujące procesy modernizacji. Waclaw Piotrowski świetnie posługiwał się aparatem fotograficznym, Jego zdjęcia posiadają nie tylko walor dokumentacyjny, ale także estetyczny. Ten wyjątkowy dorobek wymaga dogłębnego opracowania, stanowi także doskonały punkt

wyjścia dla przyszłych refotograficznych projektów. Podpisy przygotowane przez Profesora pozwalają łatwo lokalizować fotografowane przez niego miejsca, warto byłoby je odszukać i ponownie udokumentować. Cenne byłoby także wskazanie i utrwalenie jego znaczącego miejsca w kształtowaniu się tego metodologicznego i epistemologicznego nurtu badań społecznych, który dziś nazywamy socjologią wizualną.

Zamiast Zakończenia przywołajmy refleksję Tomasza Nawrockiego: „Bez pamięci o takich postaciach jak Jubilat, Bohdan Jałowiecki, Andrzej Majer, Marek S. Szczepański nie będziemy mieli jako środowisko własnej tożsamości. Dlatego dobrze się stało, że Katedra zdecydowała się na to spotkanie” (*Adres: Uczcić pamięć Profesora Wacława Piotrowskiego*).

Bibliografia

Oprócz niepublikowanych materiałów, zaprezentowanych i złożonych przez referentów organizatorom wykorzystano także następujące opracowania:

Golicka-Jabłońska M., Piotrowski M. (2001), *Czuję siłę tradycji*, Muzeum Guzików w Łowiczu, Łowicz.

Piotrowski W. (1996), *Początki akademickiej socjologii w Łodzi – wspomnienia*, [w:] E. Paradowska (red.), *Moja droga do nauki*, t. 1, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź, s. 257–273.

Psyk-Piotrowska E., Starosta P. (1994), *Profesor Wacław Piotrowski. Życiorys naukowy*, [w:] *Profesor Wacław Piotrowski*, „Sylwetki Łódzkich Uczonych”, z. 16, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź.